

Morální uvažování (a morální intuice) v soudním rozhodování: Je možné dospět k racionálnímu rozhodnutí?

Linda Tvrdíková*

Abstrakt: Právní teoretikové či filosofové si všímají toho, že pokud hovoříme o interpretaci a aplikaci práva, pak svou roli, a to mnohdy nezanedbatelnou, hraje i morální uvažování. Například Pierluigi Chiassoni otevřeně přiznává, že v některých případech záleží na evaluaci soudce jako osoby, kterou z možných interpretací zvolí. Jak totiž víme, existuje několik interpretačních metod, na jejichž základě může interpret dospět v některých případech k různým závěrům. V takovém případě pak někdy hraje zásadní roli i morální hodnocení soudcem. Tato skutečnost nás může dovést k tomu, že bychom se měli i při diskuzích o interpretaci a aplikaci práva zabývat problematikou morálního uvažování a zdůvodňování. Potom, co bude stručně uvedeno, proč je otázka morálních intuic v právu relevantní, bude zkoumána otázka, zda i přes to můžeme (tedy spíše soudci) dospět v těchto případech k racionálnímu rozhodnutí. Budeme se snažit ukázat, že to možné je, byť se to tak na první pohled nemusí zdát. K tomu, abychom tuto otázku zodpověděli, využijeme analytickou filosofii, zejména filosofii Ludwiga Wittgensteina, Wilfrida Sellarse a Roberta B. Brandoma, kterou podpoříme poznatky kognitivní vědy. Na závěr uvedeme implikace tohoto našeho zkoumání pro právo. Uvidíme, že je velice důležité, aby byla rozhodnutí řádně odůvodněna a aby byly složité případy rozhodovány více soudci, kteří mají na některé otázky rozdílné názory, a rovněž uvedeme, proč jsou důležitá a užitečná odlišná stanoviska.

Klíčová slova: analytická filosofie, morální intuice, prostor důvodů, racionální rozhodnutí, kognitivní věda

Úvod

Pokud se podíváme na literaturu věnující se otázkám interpretace a s nimi spojené otázce aplikace práva, můžeme se setkat s odkazem na úlohu morálního uvažování a zdůvodňování. A to ať se podíváme na zastánce anti-positivistického přístupu, jako je například Ronald Dworkin, který tvrdí, že morální uvažování hraje zásadní roli při řešení obtížných ústavních otázek (tzv. „hard cases“),¹ nebo na zastánce pozice, vůči které se Dworkin vymezuje, tedy na pozitivisty. Tak kupříkladu ani Herbert Hart nezpochyboval to, že v rámci interpretace a aplikace práva hraje morální uvažování a zdůvodňování svou roli, pouze tvrdil, že tyto úvahy nejsou nezbytně součástí práva.² Podobně se k této problematice staví i Joseph Raz, který nepopírá, že morální úvahy a důvody hrají roli v soudním rozhodování, ale tvrdí, že v takových případech soudci uplatňují svou diskreci.³ Vidíme tedy, že ovlivnění soudního rozhodování morálními úvahami je připuštěno jak ze strany takzvaných

* Mgr. Bc. Linda Tvrdíková, Masarykova univerzita. E-mail: Linda.Tvrdikova@law.muni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9115-1052>. Tento text vznikl za podpory projektu *Interní grantová agentura Masarykovy univerzity* (reg. č.: CZ.02.2.69/0.0/0.0/19_073/0016943) financovaného z EFRR.

1 DWORCKIN, R. *Taking Rights Seriously*. London: Bloomsbury, 2013, speciálně kapitoly 4 a 5.

2 HART, H. L. A. *The Concept of Law*. Oxford: Clarendon Press, 1994, s. 253 an.

3 LEITER, B. *Naturalizing Jurisprudence: Essays on American Legal Realism and Naturalism in Legal Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 153 an., nebo RAZ, J. *Authority, Law and Morality*. *The Monist*. 1985, Vol. 68, No. 3, s. 319.

inkluzivních pozitivistů (příkladem je výše zmíněný Herbert Hart), tak i exkluzivních pozitivistů (příkladem je zmíněný Joseph Raz).⁴

Lze tedy říci, že ani pozitivisté nepopírají, že morální uvažování a zdůvodňování hraje roli při výkladu a aplikaci práva, a to i v případě samotného soudního rozhodování. Z toho lze vyvodit, že otázka morálního uvažování a zdůvodňování v souvislosti s interpretací a aplikací práva je relevantní nejen z pohledu anti-pozitivistů, ale i z pohledu pozitivistů. Na základě tohoto poznatku může být poměrně překvapivé, že se morálním uvažováním a zdůvodňováním v rámci právní teorie či filosofie v současné době příliš nezabýváme. Tak tomu ovšem nebylo vždy a otázce intuic, citu a dalších mimoprávních vlivů na soudní rozhodování byl věnován na evropském kontinentě poměrně značný prostor, a to již v 19. a 20. století. Můžeme zmínit například francouzské právní filosofy a teoretiky François Gényho a Léona Duguíta,⁵ dále pak nám alespoň geograficky bližší a v České republice známější představitele tzv. školy „volného práva“,⁶ kde jméno Eugena Ehrlicha je známo asi každému absolventovi právnické fakulty. Pokud diskutujeme tuto problematiku, nemusíme odkazovat pouze na „volnoprávníky“, ale můžeme zmínit i jméno Hanse Kelsena, který rovněž uvádí, že i morální úvahy a normy hrají v rámci interpretace a aplikace práva soudy důležitou roli.⁷

V tomto textu tak na tyto debaty navážeme. Z mnoha různých otázek, které jsou s touto problematikou spojené, se budeme věnovat zejména otázce, zda je možné dospět k racionálnímu závěru i v případě, kdy v rozhodování hraje svou roli morální uvažování soudců. Jak bude níže rozebráno, v rámci morálního uvažování a zdůvodňování hrají důležitou roli morální intuice, které se zdají být zásadní při tvorbě našeho morálního úsudku. Výzkumy nasvědčují tomu, že náš intuitivní úsudek předchází naše zdůvodňování, tedy hledání důvodů, které probíhá až následně (*post hoc*). V některých případech pak vzniká dojem, že je tento úsudek neospravedlněný, neboť nejsme schopni uvést racionální důvody, které by nás k onomu rozhodnutí vedly. Uvádíme pak buď zcela irelevantní důvody, které se dají protichůdnou evidencí vyvrátit, nebo nejsme schopni uvést důvody žádné.⁸ To by nám (nejen) v případě soudního rozhodování mělo vadit.

⁴ Pozitivisté bývají rozdělováni na tyto dvě skupiny, tedy na inkluzivní a exkluzivní pozitivisty. Ty se pak odlišují podle toho, zda připouštějí možnost, že by morální normy sehrávaly roli nutné podmínky právní platnosti. Exkluzivní pozitivisté tuto možnost striktně odmítají a zastávají pozici, že morální kritéria nejsou nutnou ani dostatečnou podmínkou právní platnosti. Oproti tomu inkluzivní pozitivisté (můžeme se setkat i s označením „soft“ pozitivisté) tuto možnost připouštějí. Tvrdí tedy, že v některých právních systémech morální kritéria tuto roli hrát mohou. V otázce role morálních soudů a hodnocení v rámci interpretace a aplikace práva se však tímto způsobem nerozcházejí a i exkluzivní pozitivisté připouštějí, že zde morální úvahy hrají svou roli. Více k tomu SOBEK, T. *Nemorální právo*. Praha, Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 276 an.

⁵ CHAZAL, J.-P. Léon Duguit et François Gény, Controverse sur la rénovation de la science juridique. *Revue interdisciplinaire d'études juridiques*. 2010, vol. 65, n° 2, s. 85–133. Dostupné z: <www.cairn.info/revue-interdisciplinaire-d-etudes-juridiques-2010-2-page-85.htm>.

⁶ SOBEK, T. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd České republiky, 2011, s. 285.

⁷ „Ale i soudce vytváří právo, a i on je v této funkci relativně svobodný. Tvorba individuální normy [...] je totiž výsledkem činnosti vůle. Pokud se při aplikaci práva může uskutečnit kognitivní aktivita orgánu aplikujícího právo, a to nad rámec nezbytného zjištění rámce, v němž má být akt, který má být vykonán, zachován, nejedná se o poznání pozitivního práva, nýbrž o jiné normy, které zde mohou plývat do procesu tvorby práva – např. normy morálky, spravedlnosti, normy konstituující společenské hodnoty [...]“ KELSEN, H. *Pure Theory of Law*. Překlad 2. vydání. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2005, s. 353. Překlad vlastní.

⁸ Tento fenomén pak Jonathan Haidt nazývá jako morální ohlupování (*moral dumbfounding*). HAIDT, J. The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment. *Psychological Review*. 2001, Vol. 108, No. 4, s. 814–834.

My se v tomto textu budeme snažit ukázat, že i pokud je tato teorie správná,⁹ je zde při splnění určitých podmínek šance, že můžeme dospět k poměrně racionálnímu (odůvodněnému a ospravedlnitelnému) rozhodnutí. Budeme tak zastávat pozici, že bytí může být pravdou, že naše uvažování a rozhodování je silně ovlivněno našimi intuicemi, je možné tato rozhodnutí za určitých podmínek korigovat. Ukážeme, že odůvodňování našich rozhodnutí pak nemusí sloužit jako pouhá racionalizace, ale může plnit i jinou funkci. Touto funkcí je, že při odůvodňování našeho rozhodnutí explicitně uvádíme důvody, které nás k němu vedly. Tím vstupujeme do prostoru důvodů, který je společenský, a právě díky tomu může dojít ke korekci našeho rozhodnutí tak, aby bylo vybráno takové, které se zdá být co nejvíce ospravedlněné.¹⁰ V této části využijeme opět poznatky kognitivních vědců, které propojíme s filosofií Wilfrida Sellarse a Roberta B. Brandoma.

1. Výchozí pozice a výzkumná metoda

Jak bylo již zmíněno, někteří právní teoretikové či filosofové si všímají toho, že pokud hovoříme o interpretaci a aplikaci práva, hraje svou roli i morální uvažování a zdůvodňování. Například Pierluigi Chiassoni otevřeně přiznává, že v některých případech záleží na evaluaci soudce jako osoby, kterou z možných interpretací zvolí.¹¹ Jak totiž víme, existuje několik interpretačních metod, na jejichž základě může interpret dospět v některých případech k různým závěrům.¹² V takovém případě pak někdy hraje zásadní roli i morální hodnocení soudcem.¹³ Tuto tezi přijmeme v tomto textu jako výchozí bod.

⁹ A my věříme, že je, neboť tomu nasvědčují výsledky experimentů prováděné kognitivními vědci. Viz například *ibidem*, s. 814–834.

¹⁰ Rovněž je vhodné upozornit na to, že tuto korekci rozhodnutí někdy můžeme učinit i my „sami“ (za toto upozornění děkujeme anonymnímu recenzentovi). Může k tomu dojít například tím, že si sami nastudujeme co nejvíce informací o dané problematice, zaměříme se na argumenty pro naše přesvědčení a proti němu a následně se je pokusíme co nejvíce objektivně zhodnotit. I v takovém případě může někdy dojít k uvědomění si, že naše intuitivní rozhodnutí se nezdá být ve světle argumentů, které uvádějí ostatní například ve svých publikacích, zcela ospravedlnitelné. Anonymní recenzent pak odkazuje na Davida Černého a jeho knihu o eutanázii, kde autora přesvědčila racionalita argumentů zastánců pozice, kterou původně nezastával.

My se však domníváme, že i v tomto případě vlastně vstupujeme do společenského prostoru důvodů, kde sice neinteragujeme s ostatními přímo, ale tak, že si jejich názory a argumenty přečteme. Tedy stále dochází k tomu, že je třeba heterogenního prostředí, kde vedle sebe stojí různé názory, my se seznámíme s mnoha argumenty a ty následně nezařadíme hodnotíme. Nedocházíme tak ke korekci našeho původního rozhodnutí zcela sami, ale na základě argumentů a myšlenek, které předestřeli další jedinci.

¹¹ CHIASSONI, P. *Interpretation without Truth: A Realistic Enquiry*. Cham: Springer, 2019, s. 140. Na důležitost aspektu osoby samotného interpreta můžeme nalézt odkazy již v dřívější literatuře. Například pokud se podíváme na dílo Hanse-Georga Gadamera, nalezneme zde odkaz na předporozumění interpreta a na to, že závisí na samotném interpretovi, jakým způsobem text nahlíží. GADAMER, H.-G. *Estetika a hermeneutika*. Praha: Oikoymenh, 1999, s. 45. Hermeneutickému přístupu k interpretaci práva se pak věnuje například Lukáš Hlouch. Viz HLOUCH, L. *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2003. Gadamer navazuje na dalšího velice významného filosofa, kterým byl Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Nutno podotknout, že námi zvolený současný autor Robert B. Brandom se rovněž hlásí k Hegelovu odkazu. Krom toho pak Brandom vychází i z filosofie Immanuela Kanta a Wilfrida Sellarse, přičemž Sellars se rovněž inspiroval samotným Kantem. Takže bytí není Robert B. Brandom filosofem, který by žil na evropském kontinentě, evropskou filosofií se inspiroval a otevřeně se k tomu hlásí.

¹² Například Hans Kelsen ve své *Ryzí nauce právní* v kapitole, která je věnována právě interpretaci a aplikaci práva, uvádí, že pokud má být interpretováno právo, pak nám text normativních právních aktů vytváří rámec, v němž je možné různými způsoby tento rámec interpretovat a následně aplikovat. Tvrdí, že neexistuje nějaké jednotné kritérium, které by nám určilo, která z možných interpretací je vždy ta správná (byť mnozí právě toto očekávají). KELSEN, H. *Pure Theory of Law*, s. 350–352. S tímto Kelsenovým tvrzením se zcela ztotožňujeme.

¹³ Viz DWORKIN, R. *Taking Rights Seriously*, speciálně kapitoly 4 a 5, HART, H. L. A. *The Concept of Law*, s. 253 an., RAZ, J. *Authority, Law and Morality*, s. 319, KELSEN, H. *Pure Theory of Law*, s. 353.

Tato skutečnost nás pak může dovést k tomu, že bychom se měli i při diskuzích o interpretaci a aplikaci práva zabývat problematikou morálního uvažování a morálních intuic. To se v rámci právní filosofie a teorie povětšinou neděje. My se v tomto textu pokusíme tuto „mezeru“ vyplnit a podat analyticko-explikační teorii (deskriptivní teorii).¹⁴ K tomu je vhodné použít i zjištění jiných věd, s kterými by tato naše teorie měla být v souladu. To tedy znamená, že taková teorie by neměla být v rozporu s tím, co bylo empiricky zjištěno. V kontextu tematiky tohoto textu se zdá být vhodné využít poznatky vědy kognitivní. V tomto textu se tak otevřeně hlásíme k metodologickému naturalismu. Na tomto místě je třeba upozornit na skutečnost, že z této pozice nemůžeme implikovat přijetí naturalismu ontologického, tedy redukcionistického pohledu na svět a sociální realitu. Naším cílem je podat analyticko-explikační (deskriptivní) teorii, která obstojí i před tribunálem faktů,¹⁵ kdy k tomuto cíli se zdá být vhodné využít námi předestřenou metodologii.

Jsme si vědomi toho, že tato pozice, tedy realismus, který je spojen s metodologickým naturalismem, není mezi právními teoretiky a filozofy zrovna nejoblíbenější a nemá mnoho svých přívrženců.¹⁶ Toho si všimá i Pierluigi Chiassoni.¹⁷ My se pokusíme v tomto textu ukázat, že je to pozice, která by mohla být zajímavá a nést své plody. Jak uvádí Chiassoni:

„Skepsse (a s ní spojený realismus) není v současné jurisprudenci příliš rozšířeným postojem. Hartova kritika ‚scepticismu vůči pravidlům‘ [...] se stále v právní teorii drží, a to jak

¹⁴ Tuto ambici měli třeba i američtí právní realisté, kteří ve svých dílech věnovali poměrně velkou pozornost právě například psychologickým aspektům interpretace a aplikace práva. Právě oni hovoří i o roli citů a intuic při soudním rozhodování. Tak „například Oliver Wendell Holmes v roce 1881 ve své knize *The Common Law* napsal, že život práva není logika, ale zkušenost, pocit – soudce a jeho rozhodování ovlivňuje to, co pociťuje jako potřeby doby, je ovlivněn i převládajícími morálními a politickými teoriemi, intuicemi, a to ať už vědomě, či nevědomě. Holmes uvádí, že soudci krom tohoto ovlivnění teoriemi a intuicemi sdílí s ostatními spoluobčany dokonce i předsudky. A toto všechno má podle něho větší podíl na určování toho, jakými pravidly by se měl člověk řídit, než nějaký sylogismus. Sám Hutchenson uznává, že moudrost těchto mužů, kteří hovořili o pocitu a intuicích, začal poznávat až postupem času, když získával více zkušeností.“ TVRDÍKOVÁ, L. Intuice v soudním rozhodování. *Právník*. 2022, roč. 161, č. 4, s. 354–355.

Obdobně pak výše zmiňovaní francouzští autoři (Léon Duguit a François Géný). Dá se ostatně říci, že Duguit a Géný ve svých pracích rovněž využívali námi zvolenou metodologii (i tímto naším přístupem na ně tedy navazujeme), když chtěli transformovat v té době „tradiční“ jurisprudenci, a to tak, aby v ní byla používána „vědecká metoda“. Léon Duguit tíhl k využívání poznatků sociologie, a proto bývá řazen do tzv. sociologického pozitivismu. François Géný byl naopak k sociologickému přístupu zdrženlivý a Duguita často kritizoval (zejména proto, že i přes tvrzení, že buduje vědeckou metodu, v ní připouští pocit „sociálnosti“ a „spravedlnosti“). I přes různé odlišnosti a neshody měli společný cíl, a to zreformovat jurisprudenci. I Géný tvrdil, že tradiční metoda je nedostatečná. Kritizoval ji za to, že zneužívá logiku a abstrakci k tomu, aby právníci za pomoci pochybných metod pod rouškou výkladu prosazovali svůj vlastní názor. Oba dva pak přistupují k právu a právní vědě interdisciplinárně.

„[Géný – pozn. autorky] odsuzoval zneužívání logiky a abstrakce v této tradiční metodě, které spočívalo v tom, že zákon po interpretaci pomocí pochybných – protože nevědeckých – postupů říkal to, co zákonodárce nepředpokládal a nezamýšlel. Tímto úskokem se právníci pod rouškou výkladu ve skutečnosti snažili vnucovat své vlastní názory. [...] Nicméně uznává potřebu otevřít právní vědu a právníckou metodu společenskému světu a přimlouvá se za interdisciplinární přístup, který by obohatil právní vědění, a vyzývá právníky k ‚vážnému zpytování svědomí‘ s cílem obnovit metodu, tedy postupy zkoumání a výkladu práva.“ K tomu více CHAZAL, J.-P. Léon Duguit et François Géný, *Controverse sur la rénovation de la science juridique*, s. 85–133.

¹⁵ CHIASSONI, P. *Interpretation without Truth: A Realistic Enquiry*, s. 1.

¹⁶ Samozřejmě nalezneme i výjimky. Mezi nimi můžeme uvést již zmíněnou knihu Pierluigiho Chiassoniho *Interpretation without Truth: A Realistic Enquiry* nebo pak CHIASSONI, P. – SPAIĆ, B. (eds). *Judges and Adjudication in Constitutional Democracies: A View from Legal Realism*. Cham: Springer, 2021, nebo rovněž již zmíněný Brian Leiter a jeho *Naturalizing Jurisprudence: Essays on American Legal Realism and Naturalism in Legal Philosophy*.

¹⁷ CHIASSONI, P. *Interpretation without Truth: A Realistic Enquiry*, s. 1.

v Common Law, tak v Civil Law. [...] Nehledě na vlivnou kritiku představuje skepticismus (a v něm zakotvený pohled realismus) dobrou teorii. [...]

Řečeno na rovinu, realistické teorie práva, totiž jak je chápu já, tvrdě empirické a analytické právní teorie, jsou v očích přátel i nepřátel spatřovány jako ‚skeptické‘, neboť v kritice, kterou vznášejí proti ‚formalismu‘, ‚konceptualismu‘ a obecně jakémukoli druhu naivního či předstíraného ‚objektivismu‘ a ‚kognitivismu‘ týkajícího se práva, vrhají na tyto různové názory světlo pochybností a odvolávají se na tribunál faktů.¹⁸

Přikročíme ke zkoumání otázky morálního uvažování výše naznačeným způsobem. Po tom, co uvedeme, proč je otázka morálních intuic v právu relevantní, což učiníme v části 2 tohoto textu, budeme zkoumat naši základní otázku, tedy zda i přes to můžeme dospět v těchto případech k racionálnímu rozhodnutí. Budeme se snažit ukázat, že to možné je, byť se to tak na první pohled nemusí zdát. K tomu, abychom tuto otázku zodpověděli, využijeme analytickou filosofii, zejména filosofii Ludwiga Wittgensteina,¹⁹ Wilfrida Sellarse a Roberta B. Brandoma, kterou podpoříme poznatky kognitivní vědy. Toto bude stěžejní část naší argumentace, která bude obsažena v části 3 tohoto textu. Na závěr (v části 4) uvedeme implikace tohoto našeho zkoumání pro právo. Uvidíme, proč je velice důležité, aby byla soudní rozhodnutí řádně odůvodněna, jaký vztah mají tato zjištění k zásadě volného hodnocení důkazů, proč je velice důležité, aby tzv. složité případy byly rozhodovány více soudci, kteří mají na některé otázky rozdílné názory, a rovněž uvedeme, proč jsou důležitá a užitečná odlišná stanoviska.

2. Morální uvažování a morální intuice

Než přistoupíme ke zkoumání námi položené hlavní otázky, je třeba si vysvětlit, proč v souvislosti s morálním uvažováním hovoříme o morálních intuicích. Přesvědčený racionalista by tuto souvislost nemusel chápat. Při diskusi o morálním uvažování můžeme v oblasti filosofie narazit na dvě základní (proti sobě stojící) pozice a v rámci nich pak můžeme nalézat větší množství dílčích koncepcí. Nebudeme však rozebírat každou z nich jednotlivě, uvedeme si pouze základní charakteristiky těchto proti sobě stojících pozic. Jednou z nich je pozice racionalistická, druhou můžeme označit souhrnně jako anti-racionalistickou.

Racionalistickou pozici lze stručně charakterizovat tak, že před učiněním morálního úsudku uvažujeme. Zvažujeme různé důvody pro naše rozhodnutí a na základě našeho deliberativního, vědomého rozvažování dojdeme k výsledku, který se nám zdá být optimální, racionální.²⁰ Podle racionalistů je pak deliberativní perspektiva tou, která je rozhodující při tvorbě našeho úsudku.²¹ Zvažování důvodů a vyhodnocení těch dobrých totiž

¹⁸ Ibidem, překlad vlastní.

¹⁹ Na tomto místě je zřejmě vhodné uvést, že budeme pracovat s filosofií takzvaného pozdního Ludwiga Wittgensteina. U Wittgensteinova myšlení totiž došlo mezi jeho ranou a pozdější tvorbou k významnému posunu.

²⁰ SAUER, H. *Moral Judgments as Educated Intuitions*. Cambridge: The MIT Press, 2017, s. 26.

²¹ „Abychom viděli, že deliberativní perspektiva je skutečně perspektivou vysvětlení, stačí poznamenat, že tvrdit opak se rovná domněnce, že souvislost mezi tím, co se rozhodneme na základě racionální úvahy udělat, a tím, co uděláme, je zcela nahodilá a náhodná. [...] Když uvažujeme a rozhodujeme se, co máme racionální zdůvodnění udělat, právě tato skutečnost je někdy rozhodná pro to, co uděláme.“ SMITH, M. *The Moral Problem*. Malden: Blackwell, 1994, s. 132. Překlad vlastní.

hraje kauzální roli ve formování našeho morálního úsudku.²² Zdá se tak, že racionalisté uvádějí empirickou tezi, že naše morální uvažování tímto způsobem opravdu funguje.

Tato pozice má v našem prostředí poměrně dlouhou tradici, když už od dob antiky byl stavěn rozum, naše deliberativní myšlení, do kontrapozice k emocím, citům a pocitům. Jak uvádí například Jonathan Haidt:

„Filosofové často píšou o konfliktu mezi rozumem a citem jako o konfliktu mezi božstvím a živočišností. Platónův Timaeus (4. stol. př. n. l./1949) představuje půvabný mýtus, v němž bohové nejprve stvořili lidské hlavy s božským rozumem a poté se ocitli v situaci, kdy byli nuceni vytvořit kypící, vášnivá těla, aby pomohli hlavám pohybovat se ve světě. Drama lidského morálního života spočívalo v boji hlav o ovládnutí těl tím, že jejich vášně nasměrovaly k ktnostným cílům. Stoičtí filosofové se na emoce dívali ještě odmítavěji a považovali je za chyby, které člověka poutají k hmotnému světu, a tudíž k životu v utrpení (R. C. Solomon, 1993). Středověcí křesťanští filosofové emoce podobně očerňovali kvůli jejich spojení s touhou, a tedy s hříchem. Kontinentální racionalisté 17. století (např. Leibniz, Descartes) uctávali rozum stejně jako Platón a doufali, že celou filozofii vymodelují podle deduktivní metody, kterou vyvinul Euklides.“²³

Náš rozum a naše deliberativní myšlení nás tak dle racionalistů odlišuje od ostatních živočichů a přibližuje k bohům (tedy zřejmě k nějakému ideálu). Proti tomuto vidění našeho uvažování a zdůvodňování, zejména morálního, se stavěl již například David Hume, který naopak tvrdil, že rozum může a má být pouze otrokem vášni. Jeho filosofie však nebyla tak úspěšná a neměla tak velký vliv na formování hlavních filosofických koncepcí a proudů. Podle Haidta byla mnohem vlivnější filosofie Immanuela Kanta, tedy racionalistická.²⁴ Samozřejmě se objevují i hlasy proti této racionalistické koncepci, nelze však říci, že by byly tolik slyšet a byly tolik vlivné a úspěšné. V poslední době však dochází k formování nových perspektiv, a to v souvislosti s vývojem kognitivní vědy a prováděných experimentů. Tyto koncepce můžeme označit jako anti-racionalistické.

Mezi těmito zaujímá významnou pozici koncepce Jonathana Haidta, který ji označuje jako sociálně-intuicionistickou. Haidt tvrdí, že morální uvažování a zdůvodňování funguje jinak, než nám předkládají racionalisté. Haidt na rozdíl od zastánců racionalismu tvrdí, že naše morální rozhodnutí je vytvořeno předtím, než začneme hledat důvody, které by nás k němu vedly. Toto rozhodnutí se nám objeví ve vědomí a je formováno naším automatickým, intuitivním systémem a až následně dochází k tomu, že ho náš „rozum“ ospravedlňuje. Deliberativní systém je pak podle Haidta zapojen až *post hoc*, když se snažíme zpětně hledat důvody pro naše rozhodnutí.²⁵ K obdobnému závěru pak dospívají Mercier a Sperber, když tvrdí, že „naše důvody obvykle konstruujeme jako dodatečné zdůvodnění“.²⁶

²² SAUER, H. *Moral Judgments as Educated Intuitions*, s. 28–29.

²³ HAIDT, J. *The Emotional Dog and its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment*, s. 814. Překlad vlastní.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, s. 814.

²⁶ Citováno podle KOREŇ, L. *Practices of Reason: Fusing the Inferentialist and Scientific Image*. New York and London: Routledge, 2021, s. 100.

Haidt formuloval tuto svou pozici na základě empirických zjištění. Prováděl s kolegy výzkumy, které se věnovaly morálnímu uvažování a morálnímu rozhodování. Haidt a jeho kolegové vytvořili scénáře, které měly vyvolat poměrně silné automatické reakce na straně respondentů, a zároveň byly navrženy tak, aby nikomu nebyla způsobena žádná újma. Asi nejznámějším z těchto scénářů je ten, kde se objevuje incest. Haidt a kolegové předkládají respondentům k posouzení otázku, zda bylo morálně v pořádku, že spolu měli dva dospělí sourozenci za použití dvojité antikoncepce konsensuální sex, když přitom tento zážitek nenarušil jejich vztah, právě naopak.²⁷

Respondenti automaticky odpověděli, že to z morálního hlediska v pořádku nebylo, bylo to tedy morálně špatné.²⁸ Problém nastal, když respondenti měli uvést důvody, které je k tomuto jejich rozhodnutí vedly. Začali uvádět důvody, které byly v daném kontextu nerelevantní.²⁹ Tento fenomén Haidt nazývá jako morální ohlupování („*moral dumbfounding*“). Na základě tohoto jeho zkoumání a prováděných experimentů přichází se svou teorií, že je nejprve vytvořen úsudek prostřednictvím automatického, intuitivního systému a až následně ho justifikujeme prostřednictvím deliberativního systému a myšlení. Proto Haidt hovoří o emocionálním psovi a jeho racionálním ocasu.³⁰

Vzhledem k námi zvolenému metodologickému přístupu (metodologickému naturalismu) budeme považovat anti-racionalistický přístup za ten, který je „správnější“, jelikož je v souladu s výsledky kognitivní vědy (Haidtův sociálně-intuicionistický model byl vyloženě formulován na základě empirických výzkumů a jejich výsledků). Budeme tedy předpokládat, že intuitivní, automatické rozhodnutí předchází našemu hledání důvodů. Tedy, že naše deliberativní myšlení a „*uvažování/zdůvodňování je nejčastěji jako právník, který obhajuje naše původně intuitivní úsudky, spíše než jako vědec hledající pravdu*“.³¹

3. Povaha uvažování a zdůvodňování

Jak vidno, může se stát, že v některých případech je rozhodnutí emocionálního psa neodůvodněné, což by nám (nejen) v rámci soudního rozhodování mělo vadit. V následujících řádcích se budeme snažit ukázat, že byť k tomuto může někdy dojít, jsou zde způsoby, jak možnost takových rozhodnutí eliminovat. Přestože se zdá, že jsou naše rozhodnutí činěna automaticky, intuitivně a k deliberativnímu přemítání dochází až následně, a někdy mohou být tato rozhodnutí neodůvodněná, můžeme dospět k relativně racionálnímu rozhodnutí. Abychom tuto domněnku podložili, zaměříme se na samotnou povahu uvažování a zdůvodňování.

²⁷ „Julie a Mark jsou bratr a sestra. O letních prázdninách společně cestují po Francii. Jedné noci zůstanou sami v chatě nedaleko pláže. Rozhodnou se, že by bylo zajímavé a zábavné, kdyby se zkusili milovat. Přejmenším by to pro každého z nich byla nová zkušenost. Julie bere antikoncepční pilulky, ale Mark pro jistotu použije i kondom. Oba si milování užívají, ale rozhodnou se, že už to nebudou opakovat. Tu noc si nechají jako zvláštní tajemství, díky němuž se cítí ještě blíže jeden druhému. Co si o tom myslíte vy? Bylo toto jednání v pořádku?“ HAIDT, J. *The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment*, s. 814.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ HERSHBERGER, J. Reason, Society, and the Social Intuitionist Model. *Compos mentis: Undergraduate Journal of Cognition and Neuroethics*. 2014, Vol. 2, No. 2, s. 34.

Krom toho, že existují různé koncepce morálního uvažování a zdůvodňování, jejichž dva hlavní tábory jsme si v předchozích řádcích stručně představili, existuje i neshoda na tom, k čemu uvažování a zdůvodňování jako takové slouží a jaká je jeho povaha. Vedou se diskuze o tom, zda se jedná o schopnost člověka sloužící k tomu, aby sám dospěl k co nejrozumnějšímu (nejracionálnějšímu) rozhodnutí, či zda se jedná o schopnost, která je spíše společenskou (a společnou) aktivitou. V souladu s námi zvoleným metodologickým postupem budeme opět kombinovat filosofické koncepce s poznatky kognitivní vědy. Na základě tohoto budeme schopni argumentovat, že se tato naše schopnost vyvinula k tomu, abychom došli k co nejrozumnějšímu rozhodnutí ve skupinách. Zdá se tak, že uvažování a zdůvodňování je svou povahou primárně společenskou aktivitou. V rámci skupiny, v níž jsou jedinci, kteří mají na některé věci odlišné názory, můžeme dospět k racionálním, odůvodněným rozhodnutím.

3.1 Individualistický přístup

Individualistický přístup k uvažování a zdůvodňování jako takovému můžeme připodobnit k výše uvedenému racionalistickému přístupu k morálnímu uvažování. Mercier a Sperber ho označují jako dogma.³² Jedná se o klasický přístup k povaze uvažování a zdůvodňování, které je spatřováno především „jako *individuální proces myšlení, který nám umožňuje vyvodit lepší přesvědčení, názory, stanoviska a rozhodnutí, a to tím, že vážíme důkazy pro a proti. Jeho smyslem (raison d' être) je zvýšit spolehlivost a koherenci našich přesvědčení a rozhodnutí.*“³³ Podle této koncepce je tak smysl uvažování a zdůvodňování spatřován v tom, že pomáhá jedinci k tomu, aby individuálně dospěl k co nejrationálnějšímu závěru.

V souvislosti s tímto dogmatem pak zmiňují jméno Reného Descarta a jeho *Rozpravu o metodě*. Descartes se v této své knize snažil nalézt nezpochybnitelný epistemický základ, chtěl nalézt to, o čem nemůže pochybovat, a pouze toto přijmout jako pravdivé. Na základě těchto pravdivých tvrzení chtěl pak od základů vybudovat své poznání. Chtěl se zbavit všech názorů a myšlenek, které přijal od jiných, neboť „*tvrdil, že nejlepší dílo je dílem jediného mistra. Domníval se, že to, co se člověk může dozvědět z knih, není tak blízko pravdě, protože se to skládá z názorů mnoha různých lidí, jako prostá úvaha, kterou si může o věcech vytvořit každý rozumný člověk.*“³⁴ Zdůrazňoval tak moudrost a sílu individuálního rozumu a deduktivní metody a tvrdil, že naše poznání máme budovat právě jejím prostřednictvím.³⁵

Právě individuální rozum nám pak v tomto pojetí umožňuje rozumět nejrůznějším vztahům, ať už se jedná o vztahy kauzální, evidenční, nebo logické. Právě díky této naší

³² MERCIER, H. – SPERBER, D. *The Enigma of Reason: A New Theory of Human Understanding*. London: Allen Lane Books, 2017, část I. Shaking dogma, s. 15 an.

³³ KOREŇ, L. *Practices of Reason: Fusing the Inferentialist and Scientific Image*, s. 80. Překlad vlastní. V originále: “On this view, reasoning is first and foremost an individual thinking process that enables us to infer better beliefs and decisions based on considering or weighing evidence pro and contra. Its raison d’être is to enhance the reliability and coherence of our beliefs and decisions.”

³⁴ MERCIER, H. – SPERBER, D. *The Enigma of Reason: A New Theory of Human Understanding*, s. 17.

³⁵ „[P]okud člověk přestane považovat za pravdivé něco, co pravdivé není, a bude se držet správného řádu, aby odvodil jednu věc z druhé, nemůže být nic tak vzdáleného, aby k tomu nakonec nemohl dojít, ani tak skrytého, aby to nemohl objevit.“ DESCARTES, R. *A Discourse on the Method*. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 19. Překlad do češtiny vlastní.

schopnosti individuálně uvažovat jsme schopni předvídat, jaké mohou být následky a důsledky našich jednání, a rozhodovat se pro optimální řešení, a to s ohledem na naše cíle, ať již krátkodobé či dlouhodobé. Jako takový byl rozum, jak jsme již uvedli výše při diskutování racionalistické koncepce morálního uvažování, stavěn do protikladu k citům, pocitům, emocím či intuicím.³⁶ Tyto pak byly spatřovány spíše jako přítěž pro náš rozum, jako něco, co nás lidi dělá „zvířecími“. Oproti tomu náš rozum, naše deliberativní myšlení podle této koncepce přibližuje k bohům, dělá nás „něčím víc“ než pouhými zvířaty.

Jak jsme ale již výše uvedli, empirické výzkumy, které byly a jsou prováděny v posledních dekádách v rámci kognitivní vědy, indikují, že tento pohled na naše uvažování a zdůvodňování není správný a neodpovídá tomu, jak naše uvažování a zdůvodňování funguje. Zdá se tak, že tato koncepce neodpovídá realitě, což je u koncepce, která má deskriptivní ambice, tedy tvrdí nějaké empiricky zjištělé a ověřitelné teze, problém. Jak by si s tímto mohli zatvrdzí racionalisté s individualistickým pohledem na povahu našeho uvažování a zdůvodňování poradit? Pod tlakem empirických dat by mohli připustit, že nám tedy náš automatický intuitivní systém poskytne jakýsi před-závěr (rozuměj intuitivní rozhodnutí, které však ještě není tím konečným výsledkem našeho uvažování a zdůvodňování) a následně náš deliberativní systém toto intuitivní rozhodnutí zkoumá ze všech možných stran a úhlů a my až následně činíme rozhodnutí konečné.

Tímto způsobem by se zdálo býti zachováno vše, co nám zastánci individualistického přístupu k uvažování a zdůvodňování tvrdí. Zejména tedy to, že naše uvažování důvodů je v kauzálním řetězci pro vytvoření našeho úsudku. Tímto způsobem by byla zachráněna racionalistická koncepce a individualistický pohled na uvažování a zdůvodňování. Bohužel, ani tato pozice se nezdá být ve světle výzkumů a zjištění kognitivních věd obhajitelná, neboť máme čím dál tím více evidence, že lidé, pokud mají uvažovat sami, dělají často chyby ve vztahu k uznávaným kánonům správného uvažování (logických, statistických a dalších). Zdá se, že lidé jsou i v tomto následném přemýšlení, uvažování a zdůvodňování ovlivněni tím, čemu, byť nevědomě, věří a jejich intuitivně učiněným před-závěrem, který se tedy zdá být závěrem konečným.

Tak mohou být například „úsudky subjektů o platnosti argumentů [...] ovlivněny tím, jak věrohodné se jim zdají být premisy (belief-based reasoning), nebo tím, jak věrohodné se jim zdají být závěry (belief bias). [...] Navíc lidé (také) mají tendenci hledat spíše důkazy na podporu něčeho, co považují za uvěřitelné, a důkazy, které svědčí opačnému závěru, opomíjet (myside bias). Lidé také s větší pravděpodobností dospějí k závěrům, k nimž chtějí dospět (motivated reasoning), a mají tendenci setrvávat ve svých přesvědčeních, přestože jsou jim předkládány důkazy, které svědčí, že je tomu jinak (belief perservance), a mají tendenci činit rozhodnutí, která se jim osobně zdají lépe zdůvodnitelná (reason-based choice).“³⁷

Lidé tedy při svém uvažování a zdůvodňování nepostupují podle pravidel logiky a ignorují statistiku, důležitější pro jejich rozhodnutí je pak nějaké jejich přesvědčení. Zářným příkladem tohoto fenoménu může být výzkum, který provedli Daniel Kahneman a Amos Tversky se studenty Oregonské univerzity (jednalo se tak o poměrně inteligentní respondenty, problémem by tedy neměl být dostatek inteligence). Kahneman a Tversky dali

³⁶ KOREŇ, L. *Practices of Reason: Fusing the Inferentialist and Scientific Image*, s. 80.

³⁷ *Ibidem*, s. 81. Překlad vlastní.

studentům za úkol seřadit čtyři tvrzení o výsledku finále Wimbledonu od těch nejvíce pravděpodobných po ty nejméně pravděpodobné. Zadání bylo následující:

„Předpokládejte, že se Björn Borg dostane do finále Wimbledonu roku 1981. Seřadte následující výsledky od těch nejvíce pravděpodobných po ty nejméně pravděpodobné.

1. Borg vyhraje zápas.
2. Borg prohraje první set.
3. Borg prohraje první set, ale vyhraje zápas.
4. Borg vyhraje první set, ale prohraje zápas.³⁸

V tomto případě považovalo 72 % studentů za více pravděpodobný výsledek (závěr) výsledek 3. než výsledek 2. Když se na to podíváme ze statistického a logického hlediska, jde o chybný úsudek, neboť pravděpodobnost toho, že konjunkce (spojení) dvou výroků bude pravdivá, je nižší než pravděpodobnost, že každá z nich sama o sobě bude pravdivá.³⁹ To je dáno tím, že konjunkce je pravdivá tehdy a jen tehdy, když jsou oba spojované výroky pravdivé. Je ovšem možnost, že pravdivý bude pouze jeden z nich (může být pravdivý první výrok, nebo druhý výrok), v takovém případě nemůže být konjunkce pravdivá.⁴⁰

Z hlediska uvažování a zdůvodňování, a to i v kontextu právním, jak budeme blíže diskutovat v části 4.2 tohoto textu, je pak velice zajímavým a podstatným poznatkem, že lidé často dávají menší váhu argumentům, které jsou v rozporu s jejich přesvědčením, a je pravděpodobné, že budou vyhledávat zejména argumenty, které jsou s jejich přesvědčením v souladu (tedy tzv. *myside bias*, někdy označovaný jako *confirmation bias*⁴¹). Jde o to, že jedinec hledá podporu v argumentech a důkazech (evidenci), které ho utvrzují v jeho přesvědčení, a naopak nepřikládá váhu argumentům a důkazům, které nejsou s jeho přesvědčením v souladu.⁴²

³⁸ Citováno podle MERCIER, H. – SPERBER, D. *The Enigma of Reason: A New Theory of Human Understanding*, s. 23.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Vychází se zde z výrokové logiky a pravdivostní tabulky pro logické spojky. Pokud mám dva výroky, například výrok C a D, pak je konjunkce (která je spojována se spojkou „a“) pravdivá, pouze pokud jsou oba výroky pravdivé. Pokud je tedy C pravdivé a zároveň je D pravdivé, pak je i C a D pravdivé. Konjunkce však nemůže být pravdivá, pakliže je jeden z výroků nepravdivý. V takovém případě by mohla být pravdivá disjunkce (která je spojována se spojkou „nebo“), kde postačuje to, že je alespoň jeden z výroků pravdivý. Pak by tedy disjunkce výroků C a D byla pravdivá v případě, že jsou výroky C a D oba pravdivé, nebo pokud je C pravdivé a D nepravdivé nebo pokud je C nepravdivé a D pravdivé. Ze statistického hlediska je pak vyšší pravděpodobnost, že bude jeden výrok pravdivý, než že budou pravdivé oba. Obdobné selhání je pak demonstrováno opět Kahnemanem v tzv. Linda problému. Viz KAHNEMAN, D. *Thinking Fast and Slow*. London: Penguin, 2012, s. 230, nebo TVRDÍKOVÁ, L. *Intuice v soudním rozhodování*, s. 369.

⁴¹ WASON, P. On the Failure to Eliminate Hypotheses in a Conceptual Task. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 1960, Vol. 12, No. 3, s. 129–140; KOREŇ, L. *Practices of Reason: Fusing the Inferentialist and Scientific Image*, s. 81; STANOVICH, K. – WEST, R. – TOPLAK, M. *Myside Bias, Rational Thinking, and Intelligence*. *Current Directions in Psychological Science*, 2013, Vol. 22, No. 4, s. 259–264.

⁴² Toto se projevuje například i ve vztahu ke zvykům a zlovykům dané osoby, kdy podle výzkumů například kuřáci připouštějí s menší pravděpodobností než nekuřáci negativní zdravotní účinky pasivního kouření. Lidé, kteří konzumovali větší množství alkoholu, byli zase rezistentní vůči argumentům, které uváděly a zdůrazňovaly zdravotní rizika konzumace alkoholu. STANOVICH, K. – WEST, R. – TOPLAK, M. *Myside Bias, Rational Thinking, and Intelligence*, s. 260.

Stanovich a kol. dále uvádějí například to, že věřící lidé věří více tomu, že religiozita vede k poctivosti, než nevěřící lidé, nebo to, že lidé, kteří volili George W. Bushe, pak spatřovali invazi do Íráku jako v podstatě záslužnou akci, která měla vést ke zvýšení bezpečí před teroristy, zatímco u voličů Johna Kerryho tomu bylo naopak. Ibidem.

Tyto korelace můžeme ostatně pozorovat i v našem prostředí, kdy probíhají výzkumy, v nichž se ukazuje, že voliči SPD a KSČM si přejí, aby válku mezi Ruskem a Ukrajinou vyhrálo Rusko, a rovněž si myslí, že bychom s Ruskem měli vyjednávat ohledně dodávek plynu. Naopak voliči vládní koalice mají názory opačné. Jsou nakloněni na stranu Ukrajiny a mají za to, že s Ruskem vyjednávat o dodávkách nemáme, ale máme hledat jiné, alternativní zdroje.

Zdá se tak, že racionalistickou, individualistickou pozici před tribunálem faktů obhájit zcela dobře nelze. Pokud by to byl jediný možný pohled na uvažování a zdůvodňování, pak bychom se mohli cítit ztraceni a propadnout pocitu, že se nikdy zřejmě nemůžeme dobrat racionálního rozhodnutí. To by pro nás i v kontextu práva a jeho interpretace a aplikace mohlo být zcela zdrcující zjištění. Naštěstí tomu tak není a kromě individualistického přístupu k uvažování a zdůvodňování existuje i přístup interakcionistický, který tvrdí, že uvažování a zdůvodňování je veskrze společenskou aktivitou a až sekundárně může sloužit jako individuální nástroj individuálního uvažování a zdůvodňování. V následujících řádcích si ho představíme zejména v souvislosti s filosofií Ludwiga Wittgensteina, Wilfrida Sellarse a Roberta B. Brandoma. Uvidíme, že pokud budeme na uvažování a zdůvodňování nahlížet tímto způsobem, nemusíme mít tento pocit zoufalství a beznaděje.

3.2 Interakcionistický přístup

Jak bylo již napsáno, individualistický přístup k uvažování a zdůvodňování, kde považujeme uvažování a zdůvodňování za primárně individuální dobrodružství, není přístupem jediným. Dalším možným, a jak uvidíme, na základě námi zvolené metodologie i obhajitelnějším, je pak přístup interakcionistický. V tomto případě je uvažování a zdůvodňování spatřováno zejména jako společenská aktivita, která může být sekundárně využívána jednotlivými subjekty i pro jejich soukromé účely. Jak uvádí Ladislav Koreň:

„podle (interakcionistických) názorů je uvažování a zdůvodňování původně jako doma v komunikačních výměnách, v nichž partneři předkládají, posuzují, zpochybňují, obhajují, upravují nebo odvolávají tvrzení. Zahrnuje veřejné performance produkce a posuzování důvodů. Sekundárně je využíváno pro individuální účely, včetně racionalizace in foro interno.“⁴³

Tomu, že to tak skutečně je, nasvědčují i výsledky výzkumů, které byly a jsou prováděny kognitivními vědci. Výše jsme zmiňovali selhání, ke kterým dochází, pakliže má nějaký problém řešit a vyřešit (tedy dojít k nějakému rozhodnutí/závěru) samotný subjekt (individuální uvažující). Zdá se, že tyto „nedostatky“ v našem individuálním uvažování a zdůvodňování se neprojevují v takové míře, pakliže k rozhodnutí máme dospět v součinnosti s dalšími osobami. Tedy, má-li dojít k rozhodnutí ve skupině více lidí.

Jako příklad můžeme uvést experiment s takzvanou Wasonovou karetní úlohou⁴⁴ („Wason's selection task“ nebo také „four-card task“). Tato úloha spočívá v tom, že před respondenty položí výzkumník čtyři karty. Na dvou z nich budou velká písmena D a M, na dalších dvou budou čísla 3 a 5. Od výzkumníka dostanou za úkol určit to, zda je pravdivé, či nepravdivé následující tvrzení: „Jestliže je na jedné straně karty písmeno D, pak je na straně druhé číslo 3.“ A to prostřednictvím toho, že otočí dvě karty.

Při provádění tohoto experimentu se ukázalo, že většina lidí (někdy až 90 % respondentů⁴⁵) při řešení, pokud mají řešit tento úkol sami, selže. Rozhodnou se totiž otočit karty,

⁴³ KOREŇ, L. *Practices of Reason: Fusing the Inferentialist and Scientific Image*, s. 77. Překlad vlastní.

⁴⁴ Tento test má jméno po svém tvůrci Peterovi C. Wasonovi, který zkoumal, jakým způsobem lidé uvažují v rámci kondicionálních vět, tedy vět, které mají strukturu „pokud/jestliže [...], pak [...]“. Wason zkoumal logická pravidla používání kondicionálních vět a jejich porušení. MANKTELOV, K. Wason (1966) Selection Task. In: SHACKELFORD, T. – WEEKES-SHACKELFORD, V. (eds). *Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science*. Cham: Springer, 2019, s. 1.

⁴⁵ KOREŇ, L. *Practices of Reason: Fusing the Inferentialist and Scientific Image*, s. 83.

na nichž je písmeno D a 3. Karta s číslem 3 je přitom pro řešení irelevantní.⁴⁶ Když byl tento experiment prováděn tak, že respondenti měli odpovídat nikoli sami, ale ve skupinách, většinou dospěli ke „správnému“ rozhodnutí.⁴⁷ Smith a Wald pak uvádějí dva, podle nich hlavní, důvody, proč je kolektivní uvažování a zdůvodňování spolehlivější.⁴⁸

Jedním z nich je to, že v rámci něho dochází k dělbě kognitivní práce. To vysvětlují tak, že pokud člověk stojí tvář v tvář obtížnému problému a rozhodování, kde je potřeba identifikovat mnoho různých důvodů pro a proti různým rozhodnutím, je pro něj výhodnější takové rozhodnutí činit ve skupině. V rámci skupiny totiž mohou různí jednotlivci přemýšlet nad důvody pro a proti jednotlivým rozhodnutím, tedy jeden z nich bude zvažovat pro a proti ve vztahu k jednomu možnému rozhodnutí, druhý ve vztahu k dalšímu možnému rozhodnutí, atd. Následně tyto sdílejí společně s dalšími a dochází k argumentaci. Když takto činíme, šetříme tím čas i kognitivní úsilí, neboť nemusíme duplikovat kognitivní práci našich kolegů a je velmi pravděpodobné, že takovýmto způsobem identifikujeme i mnohem více různých důvodů, než by identifikoval jeden jedinec.⁴⁹

Druhou výhodou je pak podle nich to, že v rámci skupinového rozhodování může docházet a dochází i ke kontrole chyb.⁵⁰ Jak jsme uvedli v kapitole 3.1, v případě uvažování a zdůvodňování jednotlivce může docházet, a zdá se, že často i reálně dochází, k mnohým chybám a zkreslením, které si sám jednotlivec neuvědomuje. Pokud však „*sdílíme naše uvažování a zdůvodňování s dalšími*“, tedy pokud před nimi justifikujeme naše rozhodnutí a uvádíme důvody, které nás k němu vedly, „*tak nám tyto další osoby mohou poskytnout určitou formu kontroly chyb*“.⁵¹ Další členové skupiny, kteří s námi nemusejí nutně sdílet všechna naše přesvědčení, nás tak mohou upozornit na slabá místa našeho uvažování a zdůvodňování. Mohou tak zpochybňovat nějaké naše postoje a tvrzení a toto zpochybnění nás navede k tomu, abychom naši pozici lépe vyargumentovali (dodali nějaké další důvody) nebo abychom pod tlakem udávání důvodů ve prospěch jiného řešení naši pozici přehodnotili.⁵²

K tomu je potřeba, aby členové skupiny nebyli názorově a myšlenkově homogenní. Pokud by tomu tak bylo, pak by místo toho, aby docházelo k argumentaci a ospravedlňování různých pozic, šlo spíše o to, že se tito jednotlivci mezi sebou utvrzují v jejich názoru,

⁴⁶ Vzato z hlediska formální logiky se jedná o implikaci, která není pravdivá pouze a jen tehdy, když je pravdivý antecedent (v našem ilustrativním příkladu je antecedentem „Jestliže je na jedné straně karty písmeno D“) a nepravdivý konsekvent (konsekventem je „na druhé straně je číslo 3“). K vyvrácení pravdivosti výše uvedeného tvrzení bychom tak potřebovali takovou situaci, že bude na jedné straně karty písmeno D a na druhé straně nebude číslo 3. Abychom toto mohli identifikovat, potřebujeme otočit kartu s písmenem D a kartu s číslem 5, jelikož pouze v případě, že by bylo na druhé straně karty s písmenem D jiné číslo než 3, by se jednalo o nepravdivé tvrzení. O tom, co je na druhé straně karty, která na sobě má číslo 3, toto tvrzení nehovoří. Z tabulky pravdivostních hodnot vyplývá, že i kdyby byl konsekvent pravdivý (tedy na jedné straně bylo číslo 3) a antecedent nepravdivý (tedy na druhé straně by nebylo písmeno D), tvrzení jako celek je pravdivé.

⁴⁷ Toto samozřejmě není jediný výzkum, který byl v tomto kontextu prováděn. Julia Jael Smith a Benjamin Wald odkazují i na další výzkumy, kde si všímají toho, že je uvažování a zdůvodňování ve skupině mnohem efektivnější a vede k lepším výsledkům a rozhodnutím, a to například „*v úlohách, které zahrnují numerické odhady (Minson et al. 2011), v úlohách komplexního rozhodování a řešení problémů (Laughlin et al. 2006) a u dětí v Piagetových úlohách (Doise et al. 1975, Silverman a Geiringer 1973)*“. SMITH, J. J. – WALD, B. Collectivised Intellectualism. *Res Philosophica*. 2019, Vol. 96, No. 2, s. 6.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem, s. 7.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Zde již spatřujeme návaznost na filosofii Roberta B. Brandoma, ke které se za chvíli dostaneme podrobněji.

který by se tímto procesem stal pevnějším,⁵³ ovšem nikoli nutně ospravedlnitelnějším a racionálnějším.

„Uvažování a zdůvodňování je [...] nástrojem (sociální) interakce“,⁵⁴ který se zřejmě vyvinul v průběhu evoluce zejména k tomu, abychom „uváděli a hodnotili důvody, kterými ospravedlňujeme naše tvrzení, názory nebo jednání ve veřejném prostoru tak, abychom obhájili svou pozici rozumného partnera“⁵⁵ a abychom společně s ostatními členy naší komunity (skupiny, společnosti) mohli dospět k co nejlepšímu řešení problémů, kterým společně čelíme.⁵⁶ Pokud však budeme v názorově homogenní skupině, tyto naše názory nebudou zpochybňovány a nebude potřeba je řádně justifikovat.

V prostředí, které bude názorově alespoň trochu heterogenní, pak bude situace jiná. Tím, že některá naše tvrzení budou zpochybněna, budeme nuceni k tomu, abychom řádně hráli hru na *ptaní se a udávání důvodů*.⁵⁷ Do tohoto *prostoru důvodů*, ve kterém je tato hra hrána, se dostávají i naše automaticky učiněná rozhodnutí, neboť k tomu, abychom je mohli sdílet s ostatními, je musíme formulovat v jazyce. Pokud je takto formulujeme a něco tvrdíme, přebíráme na sebe závazek, že tuto svou pozici, pokud je vhodně zpochybněna, ospravedlníme.⁵⁸

Jak uvádí Robert B. Brandom, pokud nějaký mluvčí „tvrdí, že věci jsou tak či onak, přijímá tím na sebe zvláštní druh [...] závazku: tím, že něco tvrdíme, to předkládáme jako vhodnou premisu pro další inference, tedy schvalujeme (autorizujeme) použití našeho tvrzení jako takové premisy a přebíráme na sebe odpovědnost za to, že se k tomuto závazku přihlásíme a budeme jej schopni obhájit typicky tím, že ukážeme, že je závěrem z jiných takových závazků [...]“.⁵⁹ A to prostřednictvím udávání důvodů, tedy prostřednictvím explicitního vyřčení toho, co je v rámci našeho tvrzení implicitně obsaženo⁶⁰ v naší jazykové praxi.

⁵³ Na toto upozorňují Steven Sloman a Philip Fernbach, když uvádějí, že „[k]dyž členové skupiny mnoho nevědí, ale sdílejí určitý postoj, mohou se navzájem utvrzovat v pocitu porozumění, což vede k tomu, že všichni mají pocit, že jejich postoj je oprávněný a jejich poslání jasné, i když nemají žádné skutečné odborné znalosti, které by jim poskytl pevnou podporu. [...] Členové skupiny si navzájem poskytují intelektuální podporu, ale skupinu nic nepodporuje. Sociální psycholog Irving Janis označil tento jev jako *groupthink*. Jedním z běžných zjištění je, že když lidé podobného smýšlení společně diskutují o nějakém problému, dochází k jejich větší polarizaci.“ SLOMAN, S. – FERNBACH, P. *The Knowledge Illusion. Why We Never Think Alone*. New York: Riverhead Books, 2018, s. 173. Překlad vlastní.

⁵⁴ KOREŇ, L. *Practices of Reason: Fusing the Inferentialist and Scientific Image*, s. 78. Překlad vlastní: „Mercier a Sperber na základě rozsáhlých empirických studií tvrdí, že rozum funguje spíše suboptimálně, pokud je používán k individuálním účelům. Celkově se zdá, že tyto důkazy svědčí ve prospěch názoru, že rozum je především nástrojem interakce.“

⁵⁵ *Ibidem*, s. 82. Překlad vlastní. V originále: “reasoning could have to evolved to serve the function of producing and evaluating reasons in order to justify one’s claims, views or actions in the public space and thereby also to justify oneself as a reasonable fellow.”

⁵⁶ Smith a Wald pak zdůrazňují to, že uvažování a zdůvodňování jsou nejen společenské aktivity, ale rovněž aktivity kooperativní (samozřejmě mohou být někdy využívány i k jiným účelům – například k tomu, abychom někoho zmanipulovali, což však podle Smith a Walda není primární účel a smysl uvažování a zdůvodňování). SMITH, J. J. – WALD, B. *Collectivised Intellectualism*, s. 8–9. Obdobně pak argumentuje i Michael Tomasello. TOMASELLO, M. *A Natural History of Human Thinking*. Cambridge: Harvard University Press, 2014, s. 124 an.

⁵⁷ BRANDOM, R. B. *Articulating Reasons. An Introduction to Inferentialism*. Cambridge: Harvard University Press, 2001, s. 14. Brandom pak považuje hru na ptaní se a udávání důvodů za tu nejdůležitější, privilegovanou jazykovou hru. Uvádí, že pokud o něčem chceme hovořit jako o lingvistické (diskurzivní) praxi, je nutné, aby tvrzení byla důvody pro další tvrzení a aby zároveň byla podpořena zase jinými tvrzeními, tedy důvody. *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 11. Překlad vlastní.

⁶⁰ Brandom uvádí jako příklad takového implicitního závazku to, že pokud někdo tvrdí, že „Leo je lev, pak je tímto tvrzením implicitně zavázán (ať si to uvědomuje, či nikoli) k tomu, že Leo je savec.“ *Ibidem*, s. 43.

Tyto implicitní závazky, pokud je potřeba, vyjadřujeme explicitně.⁶¹ Abychom totiž „mohli závazky obsažené v naší praxi podrobit racionálnímu zkoumání a zvážit jejich revizi na základě důvodů a důkazů, musíme je umět formulovat způsobem, který umožní jejich diskusi. Musíme být schopni je explicitně zařadit jako prvky do hry na ptaní se a udávání důvodů.“⁶² Například tím, že o někom tvrdíme, že je čarodějnice, neboť má na nose bradavici, se zavazujeme k materiálnímu pravidlu inference, kde toto lze obhájit či zpochybňovat. A právě materiální inference jsou pak podle Wilfrida Sellarse (a dále i Roberta B. Brandoma, který mimo jiné vychází i ze Sellarsovy filosofie) zcela esenciální pro význam, náš jazyk, a tedy i naše uvažování.

Sellars ve svém článku *Inference and Meaning* argumentuje ve prospěch pozice, že „Materiální pravidla jsou pro význam (a tedy i pro jazyk a myšlení) stejně podstatná jako pravidla formální [...]“.⁶³ Inferenční pravidla totiž nemusejí mít pouze tuto podobu (která souvisí s formálními pravidly):

„1) X je P .
Jestliže X je P , pak X je Q .
 X je Q “

Mohou mít i následující podobu (kterou už Wilfrid Sellars spojuje s materiálními pravidly):

„2) X je pes
 X je savec“

Nebo:

„3) Blesk nyní
 Hrom za chvíli“

Pravidla uvedená v 2) a 3) jsou příklady materiálních inferencí. Pokud bychom se podívali na pravidlo 2), mohlo by nás to svádět k úvaze, že je zde ještě jedna zamlčená premisa, a to, že všichni psi jsou savci. Peregrin však upozorňuje, že tak tomu není.⁶⁴ Odkazuje na Wilfrida Sellarse, který tvrdí, že se v tomto případě jedná o extra-logická inferenční pravidla, která nazývá právě materiálními inferencemi. Ty pak podle Sellarse nejsou pouze „zkrácenými“ verzemi logických pravidel, tedy entymémou, jak se mnozí domnívali.⁶⁵ Podle Sellarse jsou právě tato pravidla materiálních inferencí pravidly fundamentálními a jsou základem jazyka, jak již bylo uvedeno výše.

I v tomto materiálním modu k sobě vztahujeme předměty či události jakoby zákonitým způsobem. Toto pravidlo bychom mohli vyjádřit následovně:

„Jestliže má někdo na nose bradavici, pak je čarodějnice.“⁶⁶

⁶¹ Ibidem.

⁶² KOONS, J. R. *The Ethics of Wilfrid Sellars*. New York and London: Routledge, 2017, s. 201.

⁶³ SELLARS, Wilfrid. *Inference and Meaning*. *Mind*. 1953, Vol. 62, No. 247, s. 317 an.

⁶⁴ PEREGRIN, J. *Inferentialism. Why Rules Matter*. New York: Palgrave MacMillan, 2014, s. 27.

⁶⁵ „Zhruba před dvaceti lety bylo mezi velkou většinou empiricky smýšlejících filozofů přijato dogma, že závěr, který je vyjádřen větou ‚Prší, proto budou ulice mokré, prší, proto budou ulice mokré.‘ Jelikož platnost této úvahy spočívá na čistě formálních principech, byl učiněn závěr, že totéž platí i pro výše uvedený stručnější argument, který je ve všech ohledech, s výjimkou formulace, totožný.“ SELLARS, Wilfrid. *Inference and Meaning*, s. 313. Překlad vlastní.

⁶⁶ KOONS, J. R. *The Ethics of Wilfrid Sellars*, s. 201.

V tomto vyjádření vidíme, že je tvrzena inferenční oprávněnost, kterou dáváme explicitně najevo, že jedno tvrzení je odvoditelné z jiného. V tomto procesu hraje svou explikační roli logika, konkrétně pak kondicionální věty (implikace). Díky nim jsme schopni explicitně vyjádřit naše inferenční závazky, které by jinak zůstaly implicitní, nepřezkoumané a nepřezkoumatelné. Logické výrazy umožňují zobrazit relevantní důvody a důsledky a stanovit inferenční vztah. „*Formulování inferenčního závazku implicitně obsaženého v obsahu ve formě explicitního tvrzení jej vynáší na světlo a vystavuje ho výzvám a požadavkům na zdůvodnění, stejně jako je tomu u každého tvrzení. Explicitní vyjádření tak hraje objasňující roli.*“⁶⁷

Ostatně tohoto si všimá například už i Ludwig Wittgenstein, když poznamenává, že „*přehledný popis umožňuje pochopení, které spočívá právě v tom, že ‚vidíme souvislosti‘. Odtud důležitost nacházení a vynalézání mezičlánků. Pojem přehledného popisu má pro nás základní význam. Označuje naši zobrazovací formu, způsob, jak věci vidíme.*“⁶⁸ Prostřednictvím těchto mezičlánků, tedy dáváním dalších a dalších důvodů pro naše tvrzení, pak nejenže dáváme najevo, jak věci vidíme, ale můžeme tím ovlivnit i to, jak vidí tyto věci ostatní nebo jak budou následně soudit naše chování a jednání a jak o nás budou mluvit. Nejdůležitější věcí v kontextu tohoto konkrétního textu, kterou tímto děláme, je to, že se „*zapojujeme do konverzace, kde mohou ostatní přijmout naše ospravedlnění, mohou ho zpochybňovat a mohou uvádět své vlastní důvody [...]*“.⁶⁹ Hrají s námi společně hru na ptaní se a udávání důvodů.

Když se zapojíme do této hry (což bychom měli, pakliže chceme, aby nás ostatní brali jako rozumného člověka), pohybujeme se v prostoru důvodů. Vyslovujeme tvrzení, která explicitně vyjadřují implicitní inferenční vztahy, a právě díky tomuto explicitnímu vyjádření těchto vztahů může docházet k argumentaci a případné revizi našich tvrzení a přesvědčení. Pokud bychom je totiž neuvědli, taková diskuze by nebyla možná. X by mohl tvrdit „*Je čarodějnice,*“ Y by mohl tvrdit „*Není čarodějnice*“ a pokud by ani jedna strana neuvědla, *proč* tomu tak je (jaké jsou důvody pro jeho tvrzení, neuvědla by tedy materiální inferenční pravidlo), nelze vést rozumnou diskuzi a dojít k rozumnému (ospravedlněnému) závěru.⁷⁰

V tomto případě tak není vyloučeno to, že i pokud naše původní rozhodnutí není zcela v pořádku, můžeme dospět k racionálnímu (dobře ospravedlněnému) výsledku. Musí však být splněny podmínky, že budeme ve skupině, která bude názorově trochu heterogenní a naše tvrzení (rozhodnutí) budou v případě, že se nebudou zdát být akurátní, zpochybněna. Toto zpochybnění by však mělo mít rovněž racionální základ, měly by být uvedeny jeho důvody. My pak můžeme naši pozici obhájit tím, že budeme udávat dostatečně silné důvody, pak by měla být i osobami, které ji zpochybňují, přijata (pokud nebude dostupné žádné lépe ospravedlněné rozhodnutí).

⁶⁷ BRANDOM, R. B. *Articulating Reasons. An Introduction to Inferentialism*, s. 71.

⁶⁸ WITTGENSTEIN, L. *Filosofická zkoumání*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 66.

⁶⁹ MERCIER, H. – SPERBER, D. *The Enigma of Reason: A New Theory of Human Understanding*, s. 185–186. Obdobně pak i BRANDOM: „*Tvrzením člověk také přebírá odpovědnost – v případě, že je jeho tvrzení náležitě zpochybněno, jej musí zdůvodnit, a tím si uhájí oprávnění k přijetí tvrzení, které uznává. Dalším podstatným aspektem tohoto modelu diskurzivní praxe je tedy ospravedlnění: intrapersonální nebo? interpersonální odkazování na oprávnění k tvrzení.*“ BRANDOM, R. B. *Articulating Reasons. An Introduction to Inferentialism*, s. 165. Překlad vlastní.

⁷⁰ KOONS, J. R. *The Ethics of Wilfrid Sellars*, s. 201.

4. Soudní rozhodování

Na tomto místě se zaměříme na některé aspekty soudního rozhodování, které jsou zajímavé v kontextu toho, co jsme v předchozích řádcích analyzovali a vysvětlovali. Zaměříme se na odůvodnění rozsudků, a to námi výše uvedenou perspektivou, tedy perspektivou hry na ptaní se a udávání důvodů. Dále budeme diskutovat zásadu volného hodnocení důkazů. Nakonec se budeme zabývat neméně důležitou otázkou, proč je vhodné, aby složitější případy vždy rozhodovalo více soudců, přičemž se zaměříme i na úlohu a důležitost odlišných stanovisek.

4.1 Odůvodnění rozhodnutí

V části 3.2 tohoto textu jsme se věnovali krom jiného tomu, že pokud dospějeme k nějakému rozhodnutí, musíme ho formulovat v jazyce, abychom ho mohli sdílet s ostatními. Když tak učiníme, pak nás toto naše tvrzení, má-li být bráno vážně, zavazuje, a to tím způsobem, že bychom měli být schopni ho ospravedlnit. Ospravedlnění, tedy udávání důvodů, které jsou premisami pro náš závěr, je třeba, je-li naše tvrzení zpochybňováno ze strany ostatních hráčů hry na ptaní se a udávání důvodů. Na to bychom měli být vždy připraveni, neboť všechna naše tvrzení jsou zpochybnitelná.⁷¹

Pokud jde o požadavky a náležitosti, které musí být splněny, aby bylo rozhodnutí soudu považováno za řádné a přezkoumatelné, můžeme si povšimnout toho, že je nutné, aby soudy úspěšně hrály hru na ptaní se a udávání důvodů. Například „*Ústavní soud opakovaně judikoval, že nezávislost rozhodování obecných soudů se uskutečňuje v ústavním a zákonném procesněprávním a hmotněprávním rámci. Procesněprávní rámec představují především principy řádného a spravedlivého procesu, jak vyplývají z čl. 36 a násl. Listiny. Jedním z těchto principů, představujících součást práva na řádný proces a vylučujících libovůli při rozhodování, je i povinnost soudů svá rozhodnutí řádně odůvodnit.*“⁷² Odkaz na řádné odůvodnění nalezneme i v zákonné úpravě, a to například v § 157 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákodárce zde přesně stanoví, co by mělo v odůvodnění rozsudku býti:

*„Není-li dále stanoveno jinak, soud v odůvodnění rozsudku uvede, čeho se žalobce (navrhovatel) domáhal a z jakých důvodů a jak se ve věci vyjádřil žalovaný (jiný účastník řízení), stručně a jasně vyloží, které skutečnosti má prokázány a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy, jaký učinil závěr o skutkovém stavu a jak věc posoudil po právní stránce; není přípustné ze spisu opisovat skutkové přednesy účastníků a provedené důkazy. Soud dbá o to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé. Odůvodnění uvedené v písemném vyhotovení rozsudku musí být v souladu s vyhlášeným odůvodněním.“*⁷³

Jak vidno, soud musí úspěšně hrát hru na ptaní se a udávání důvodů, přičemž tuto hru i samotní účastníci řízení. V jejich vyjádřeních by nemělo v ideálním případě zůstat

⁷¹ BRANDOM, R. B. *Making It Explicit. Reasoning, Representing, and Discursive Commitment*. Cambridge: Harvard University Press, 2001, s. 201.

⁷² Nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2004, sp. zn. IV. ÚS 219/03.

⁷³ § 157 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

nic implicitně. Žalobce tvrdí X a v žalobě pro své tvrzení udává důvody. Toto jeho tvrzení pak může být zpochybňováno žalovaným, a to opět tím, že tento bude udávat důvody, které vedou k závěru jinému. Úkolem soudu je pak tento spor autoritativně rozhodnout, a to v kontextu daného případu.⁷⁴ Soud autoritativně rozhodne, která ze stran byla úspěšnější ve hře na ptaní se a udávání důvodů a zároveň tím vstupuje sám do této hry, kdy musí své tvrzení (svůj závěr) rovněž odůvodnit, a to přesvědčivě.

V tomto kontextu je rovněž nutno zmínit, že tato hra není hrána pouze v daný okamžik, ale navazuje na větší celek. A to tím, že i v kontinentální právní kultuře, konkrétněji pak v České republice, je v posledních letech vyvíjen „tlak“ na soudy, aby respektovaly a následovaly judikaturu. To má přispívat k právní jistotě a mají se tím chránit legitimní očekávání účastníků, což je samozřejmě žádoucí. Tento požadavek na následování judikatury můžeme nalézt explicitně zakotvený i v platném právu, a to konkrétně v § 13 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, kde zákonodárce uvádí, že:

„Každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích; byl-li právní případ rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky.“

Zde si musíme povšimnout zejména toho, že je třeba, aby posuzované případy byly shodné v podstatných znacích. Vycházíme tedy z toho, že podobné má být souzeno podobně. Pokud nebudou případy shodné v relevantních znacích, pak soud nemá povinnost (a dokonce by zřejmě neměl, pokud jsou zde zásadní odlišnosti) dřívější rozhodnutí následovat. Toto však musí rovněž ve svém rozhodnutí náležitě odůvodnit. Nemělo by stačit a nestačit pouhé konstatování toho, že se daný případ od již rozhodnutého zásadně liší. I v tomto případě je povinností soudu vyložit, v čem a proč spatřuje tyto odchylky. Tedy pomyslně hrát hru na ptaní se a udávání důvodů s interpretem minulým.

Toto souvisí s otázkou, jak se z rozhodnutí, které již existuje, stane rozhodnutí, které následující soud sezná jako použitelné i pro jím právě řešený případ. Tedy „*jak identifikovat mezi nepřeberným množstvím minulých rozhodnutí to, které je pro naše současné rozhodování*“⁷⁵ relevantní a určující? I v odpovědi na tuto otázku nám může být nápomocna námi zvolená perspektiva: „*uznání autority předchozích rozhodnutí by [...] nemělo záviset pouze na postavení daného interpreta, ale i na přesvědčivosti jeho interpretace a argumentace, závisí tedy i na tom, zda byl úspěšným při hře na „ptaní se a udávání důvodů“; zda je jeho pozice dostatečně ospravedlněna rozumnými důvody. Z tohoto pohledu je pak důležité, aby byla rozhodnutí řádně odůvodněna, abychom měli dostatek explicitně vyřčených důvodů, které vedly ke konkrétnímu výsledku. Rozhodnutí učiněná v minulých případech při interpretaci jednotlivých ustanovení pak slouží jako měřítko pro normativní hodnocení*

⁷⁴ Na důležitost kontextu při soudním rozhodování upozorňují například MYŠKA, M. – SMEJKALOVÁ, T. – ŠAVELKA, J. – ŠKOP, M. Creative Commons and Grand Challenge to Make Legal Language Simple. In: PALMIRANI, M. – PAGALLO, U. – CASANOVAS, P. – SARTOR, G. *AI Approaches to the Complexity of Legal Systems. Models and Ethical Challenges for Legal Systems, Legal Language and Legal Ontologies, Argumentation and Software Agents*. Berlin: Springer, 2012, s. 277. Viz též TVRDÍKOVÁ, L. Důležitost kontextu při používání judikatury. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, roč. 28, č. 4, s. 587–612.

⁷⁵ SMEJKALOVÁ, T. Judikatura, nebo precedens? *Právník*. 2019, roč. 158, č. 9, 2019, s. 854.

toho, zda soudce při rozhodování jeho konkrétního případu „správně“ interpretuje a aplikuje právo.“⁷⁶

Z tohoto je zřejmé, že v rámci soudního rozhodování je hra na ptaní se a udávání důvodů velice komplexním fenoménem. Soudce či soudci v daném případě vstupují do této hry nejen se samotnými účastníky daného řízení, ale zároveň i s interprety minulými. Při jejich rozhodování by měli zohledňovat předchozí interpretace a aplikace práva minulými soudci a soudkyněmi. Dále by si měli být vědomi své pozice, kde jsou spoluodpovědní za to, jakým způsobem se bude právo interpretovat a aplikovat i v budoucnu, neboť to jsou právě oni a jejich rozhodnutí, která budou mít následní interpreti zohledňovat.⁷⁷

Tím však v kontextu soudního řízení tato hra nemusí končit. Má-li některý z účastníků řízení pochybnosti o tom, že byl soud úspěšný ve hře na ptaní se a udávání důvodů, může využít opravného prostředku. V případě občanského soudního řízení je tímto prostředkem odvolání, pokud není zákonem vyloučeno.⁷⁸ Zde odvolatel musí opět hrát hru na ptaní se a udávání důvodů, když musí uvést, co je odvolacím důvodem – v čem spatřuje nesprávnost napadeného rozhodnutí – jinými slovy, proč se mu zdá, že soud rozhodující v první instanci podle odvolatele nebyl úspěšný ve hře na ptaní se a udávání důvodů.

V takovém případě musí i odvolací soud své rozhodnutí řádně odůvodnit, tedy zapojit se do hry na ptaní se a udávání důvodů, neboť „*případná absence řádného a přezkoumatelného odůvodnění právního posouzení věci odvolacím soudem z pohledu právně významných skutečností pro rozhodnutí věci znemožňuje dovolacímu soudu přezkoumat jeho správnost [§ 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř.]. Nepřezkoumatelnost rozsudku rovněž ve svých důsledcích představuje porušení ústavně zaručeného práva na soudní ochranu uvedeného v článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod [...]*“⁷⁹ Tato další soudní instance má pak roli dalšího arbitra, který soudí úspěšnost udávání důvodů soudem prvoinstančním.

Jak vidno, hra na ptaní se a udávání důvodů je v rámci soudního rozhodování zcela zásadní. Tuto hru pak vždy hrají nejen soudy, ale i samotní účastníci řízení, kde jsou předkládána tvrzení, která jsou zpochybňována, a soud musí autoritativně rozhodnout, která pozice je ta „správná“. Ani samotný soud nezůstává neúčasten na této hře, ale zapojuje se do ní, neboť všechna rozhodnutí musí být řádně odůvodněna. Soud nehraje jen s aktuálními účastníky řízení, ale i s předchozími interprety, jejichž rozhodnutí by měla spoluurčovat i rozhodnutí jeho. Pokud neuzná autoritu předchozích rozhodnutí, je povinen uvést, co ho k tomuto odmítnutí vedlo.

4.2 Volné hodnocení důkazů

V předchozí podkapitole tohoto textu jsme si mohli povšimnout, že velice důležitými důvody, které soudce předkládá v odůvodnění, jsou i skutkové okolnosti daného případu.⁸⁰

⁷⁶ TVRDÍKOVÁ, L. Je otázka paradoxu minimálních rozdílů relevantní pro právo? *Právník*. 2022, roč. 161, č. 6, s. 546.

⁷⁷ BRANDOM, Robert. A Hegelian Model of Legal Concept Determination: The Normative Fine Structure of the Judges' Chain Novel. In: HUBBS, G. – LIND, D. (eds). *Pragmatism, Law, and Language*. New York: Routledge, 2013, s. 59–60.

⁷⁸ § 201 an. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 10. 2003, sp. zn. 33 Odo 809/2002.

⁸⁰ Rovněž jsme uvedli, že v rozhodování jednotlivých případů je důležité mít na mysli i konkrétní kontext, kterým je i kontext skutkový. Tato rovina hraje při interpretaci a aplikaci práva velice důležitou roli, neboť na základě ní soud shledává například podobnosti s již řešenými a vyřešenými případy, nebo naopak na základě ní argumentuje, že zde podobnost není, a není tak možné použít dřívější rozhodnutí.

Aby soud totiž mohl právně kvalifikovat daný případ, je nutno, aby nejprve věděl, co se stalo. Jaké jsou tedy skutkové okolnosti daného případu. V kontextu skutkových zjištění musí pak soud „*stručně a jasně vyložit(it), které skutečnosti má prokázány a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy, jaký učinil závěr o skutkovém stavu [...]*“.⁸¹ Tato povinnost má pak svůj velký význam v kontextu problematiky opomenutých důkazů.

Jak víme, v našem prostředí nemáme autoritativně určené, jakou váhu má mít jaký důkaz, neboť se uplatňuje zásada volného hodnocení důkazů. To však neznamená, jak upozorňuje například Nejvyšší soud České republiky, „*že by soud ve svém rozhodování (v úvahách nad ním) měl na výběr, které z provedených důkazů vyhodnotí a které nikoli, nebo o které z provedených důkazů své skutkové závěry (zjištění) opře a které opomene. Procesnímu právu účastníka navrhnout důkazy odpovídá povinnost soudu nejen o vznesených návrzích (včetně návrhů důkazních) rozhodnout, ale také – pokud jim nevyhoví – ve svém rozhodnutí vyložit proč a z jakých důvodů tak činí.*“⁸² Tato povinnost soudu se zdá být ve světle námi uvedených informací v tomto textu jako zcela opodstatněná a velice důležitá.

Pokud bychom se totiž vrátili k problematice individuálního uvažování a zdůvodňování a toho, že často hledáme argumenty, které podporují naše přesvědčení⁸³ (jsou v souladu s naším již učiněným závěrem, jak jsme blíže analyzovali a diskutovali v části 3.1 tohoto textu), pak by mohlo docházet k tomu, že by soudci a soudkyně (třeba i nevědomky) nevzali v potaz některé třeba i zásadní a důležité důkazy. Tím, že své hodnocení důkazů či neprovedení důkazu, musí náležitě odůvodnit, by tomuto mohlo být alespoň částečně zamezeno.⁸⁴

Samozřejmě je pak otázkou, zda hodnocení provedených důkazů nebude těmito přirozenými inklinacemi ovlivněno. Tomu se dá zabránit tím, že se na hodnocení případu a důkazů podílí více lidí, jak uvedeme v podkapitole 4.3 tohoto textu, nebo nám k případné nápravě mohou pomoci opravné prostředky.⁸⁵

Pokud by soud nějaký důkaz neprovedl, mohlo by se bez řádného odůvodnění jednat o takzvaný opomenutý důkaz. Opomenuté důkazy pak zakládají nejen nepřezkoumatelnost daného rozhodnutí, ale i jeho protiústavnost.⁸⁶ To samozřejmě neznamená, že soud

⁸¹ § 157 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁸² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 1. 2010, sp. zn. 5 Tdo 31/2010.

⁸³ KOREŇ, L. *Practices of Reason: Fusing the Inferentialist and Scientific Image*, s. 81; MERCIER, H. – SPERBER, D. *The Enigma of Reason: A New Theory of Human Understanding*, s. 23; WASON, P. *On the Failure to Eliminate Hypotheses in a Conceptual Task*, s. 129–140; STANOVICH, K. – WEST, R. – TOPLAK, M. *Myside Bias, Rational Thinking, and Intelligence*, s. 259–264.

⁸⁴ Tímto způsobem by mohlo docházet k sebekontrolce. Mnohem účinnější ovšem je, jak jsme rozebrali v části 3.2 tohoto textu, pokud dochází ke „kontrolce“ skrze interakce s ostatními. KOREŇ, L. *Practices of Reason: Fusing the Inferentialist and Scientific Image*, s. 83; SMITH, J. J. – WALD, B. *Collectivised Intellectualism*, s. 7.

⁸⁵ Při využití opravných prostředků totiž můžeme uvažovat tím způsobem, že se nám do hry na ptaní se a udávání důvodů zapojuje další hráč. Ten pak může nahlížet na daný případ jinou perspektivou, čímž bude plnit funkci (ostatně, má plnit tuto funkci) onoho napravitele případných chyb. K napravování chyb blíže kapitola 3.2 tohoto textu nebo například SMITH, J. J. – WALD, B. *Collectivised Intellectualism*, s. 7.

⁸⁶ Viz Nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2022, sp. zn. I. ÚS 1135/17: „*Tzv. opomenuté důkazy, tj. důkazy, o nichž v řízení nebylo soudem rozhodnuto, případně důkazy, jimiž se soud bez adekvátního odůvodnění nezabýval, typicky zakládají nejen nepřezkoumatelnost vydaného rozhodnutí, nýbrž i jeho protiústavnost. Procesním právům účastníka odpovídá povinnost soudu o jím navržených důkazech rozhodnout, jakož i – pokud jim nevyhoví – ve svém rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů navržené důkazy neprovedl, resp. pro základ svých skutkových zjištění je nepřevzal. Jestliže tak soud neučiní nebo učiní nedostatečně, zatíží řízení vadami ve smyslu porušení obecných procesních předpisů, jež jsou způsobilé současně založit kolizi se zásadami vyjádřenými v hlavě páté Listiny.*“

musí provádět všechny navržené důkazy, ale pokud nějaký důkazní návrh neakceptuje, musí k tomu mít dostatečně silný důvod. Nejvyšší soud pak uvádí tři důvody, které takové neprovedení důkazu ospravedlňují.

„Neakceptování důkazního návrhu účastníka řízení lze založit pouze třemi důvody. Prvním je argument, podle něhož tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Dalším je argument, podle kterého důkaz není s to ani ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídací kapacitou. Konečně třetím je pak nadbytečnost důkazu, tj. argument, podle něhož určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností (s praktickou jistotou) ověřeno nebo vyvráceno.“⁸⁷

Tyto důvody, jak vidíme, jsou spojeny s tím, že dané důkazy nejsou ve vztahu ke hře na ptaní se a udávání důvodů pro daný případ podle soudu relevantní, nemohou tak v předmětném řízení být relevantním tahem ve hře. Další možností je pak případ, kdy se soud domnívá, že důkaz, který strana navrhuje, nemůže sloužit jako důvod, není zde tedy inferenční vztah mezi důkazem, který strana navrhuje, a tím, co strana tvrdí, a třetím případem je pak situace, kdy již byla ve vztahu k nějakému tvrzení (nějaké skutečnosti) prokázána jeho (ne)pravdivost a účastník navrhuje další důkaz, který by mohl sloužit jako další důvod pro přijetí již přijatého závěru ohledně (ne)pravdivosti tohoto tvrzení. Nejsou to tak smysluplné tahy, neboť jsou již nadbytečné. Byly by ospravedlňováním něčeho, co se již hráčům zdá dostatečně ospravedlněné.

4.3 Rozhodování složitých případů a důležitost odlišných stanovisek

Výše jsme diskutovali otázku odůvodnění rozhodnutí, kde jsme krom jiného upozornili na to, že v případě, kdy se bude některému z účastníků zdát, že soud při jeho rozhodnutí nehrál dobře hru na ptaní se a udávání důvodů, může použít opravného prostředku. Tímto způsobem se do této hry dostávají další aktéři. V některých případech se však mohou některé spory dostat k Ústavnímu soudu, který je, jak opakovaně sám připomíná:

„podle čl. 83 Ústavy [...] soudním orgánem ochrany ústavnosti, není tedy součástí soustavy obecných soudů a není ani povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Směřuje-li ústavní stížnost proti rozhodnutí soudu vydanému v soudním řízení, není samo o sobě významné, je-li namítána jeho věcná nesprávnost. Pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení, respektive v rozhodnutí jej završujícím, nebyly porušeny ústavními předpisy chráněné práva a svobody účastníka tohoto řízení, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé. Na půdě Ústavního soudu nelze vést pokračující polemiku s obecnými (civilními, trestními, správními) soudy či jinými orgány veřejné moci, s jejichž rozhodnutími stěžovatel nesouhlasí. Ústavnímu soudu nepřísluší zasahovat do ústavně vymezené pravomoci jiných subjektů veřejné moci ani v případě, že by na konkrétní podobu ochrany práv zakotvených v podústavních předpisech měl jiný názor.“⁸⁸

⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 1. 2010, sp.zn. 5 Tdo 31/2010.

⁸⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 4050/16.

Ústavní soud zde tak zdůrazňuje, že jeho posláním není zapojovat se do hry na ptaní se a udávání důvodů v rámci podústavního práva. Jeho úkolem je ochrana ústavnosti a základních lidských práv a svobod. Mnoho případů řešených před Ústavním soudem tak můžeme považovat za případy, které bychom označili za případy složité, kde nám v mnoha případech samotný text právního předpisu neposkytuje dostatečná vodítka pro řešení dané otázky. To může být zapříčiněno i tím, že v těchto otázkách budou mnohdy hrát roli i hodnoty,⁸⁹ právní principy, základní práva a svobody, které mohou stát proti sobě. V takovém případě je potřeba rozhodnout, kterým v daném případě dát přednost.

V takovýchto případech se pak zdá vhodné, aby hned v počátku byly případy rozhodovány více soudci a soudkyněmi, tedy aby hned od počátku byla hra na ptaní se a udávání důvodů hrána více hráči na straně soudu. Tito totiž mohou tyto složité otázky diskutovat mezi sebou a mohou uvádět relevantní protiargumenty, neboť by mělo již v rámci tohoto procesu docházet k formování co možná nejrozzumnějšího (a neobjektivnějšího) rozhodnutí.⁹⁰ Co je však rovněž nutno na tomto místě připomenout, je to, že je vhodné, aby tyto osoby měly alespoň částečně odlišné světonázory,⁹¹ aby k této racionální diskuzi mohlo alespoň hypoteticky docházet. Tedy aby zde docházelo ke hře na ptaní se a udávání důvodů i mezi samotnými soudci a soudkyněmi, aby jednotlivá tvrzení mohla být zpochybňována a zkoumána z různých úhlů pohledu (perspektiv). Tímto způsobem by se mělo zajistit co možná nejvíce ospravedlněné rozhodnutí, neboť by se k žádnému tvrzení nepřistupovalo zcela nekriticky.

Může se ovšem stát, že se jednotliví soudci a soudkyně, pakliže je případ rozhodován v senátu či plénu, na jednoznačné odpovědi neshodnou. Tato neshoda může být rozdělena na dvě typové situace. Jednou z nich je, že se neshodnou na samotném rozhodnutí, druhou je pak to, že se sice shodnou na rozhodnutí, ale neshodnou se na jeho odůvodnění. Pokud některá z těchto situací nastane, je v případě soudců a soudkyň Ústavního soudu možné, aby ti, kdo s rozhodnutím nebo s jeho odůvodněním nesouhlasí, vyjádřili tento svůj nesouhlas prostřednictvím odlišného stanoviska. Mají pak právo na to, aby „*odlišné stanovisko bylo uvedeno v protokolu o jednání a aby bylo připojeno k rozhodnutí s uvedením jeho jména*“.⁹²

Pokud bychom se na toto opět zaměřili námi naznačenou perspektivou, tak ti, kteří vyjadřují svůj nesouhlas, shledávají hru na ptaní se a udávání důvodů, která byla pro-

⁸⁹ Ústava ČR není podle Ústavního soudu „založena na hodnotové neutralitě, [...] ale včleňuje do svého textu i určité regulativní ideje, vyjadřující základní nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti. Česká ústava akceptuje a respektuje princip legality jako součást celkové koncepce právního státu, neváže však pozitivní právo jen na formální legalitu, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich obsahově-materiálnímu smyslu, podmiňuje právo respektováním základních konstitutivních hodnot demokratické společnosti a těmito hodnotami také užití právních norem měří.“ Nález Ústavního soudu ze dne 21. prosince 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93.

⁹⁰ Tímto způsobem již v procesu samotného rozhodovacího procesu, ještě před tím, než je vyneseno konečné rozhodnutí, může docházet ke korekci případných chyb v úsudcích a zkrusleních. K tomu více kapitola 3.2 tohoto textu nebo například SMITH, J. J. – WALD, B. *Collectivised Intellectualism*, s. 7.

⁹¹ Na tuto problematiku jsme upozornili v podkapitole 3.2 tohoto textu: „Když členové skupiny mnoho nevědí, ale sdílejí určitý postoj, mohou se navzájem utvrzovat v pocitu porozumění, což vede k tomu, že všichni mají pocit, že jejich postoj je oprávněný a jejich poslání jasné, i když nemají žádné skutečné odborné znalosti, které by jim poskytly pevnou podporu. [...] Členové skupiny si navzájem poskytují intelektuální podporu, ale názor této skupiny nic nepodporuje.“ SLOMAN, S. – FERNBACH, P. *The Knowledge Illusion. Why We Never Think Alone*, s. 173.

⁹² § 14 zákona č. 182/1993 Sb., zákon o Ústavním soudu, pokud se jedná o plenární rozhodnutí, a § 22 téhož zákona, pokud se jedná o rozhodování senátu Ústavního soudu.

vedena jejich kolegy, nepřiliš úspěšnou. V odlišném stanovisku pak uvádějí své důvody, které je buď rovnou vedou k závěru jinému, nebo je považují za relevantnější než ty, které byly uvedeny v samotném rozhodnutí nebo které byly podle nich použity neadekvátně. Na jednu stranu by se mohlo zdát, že tímto samotné rozhodnutí může ztrácet na autoritě, na stranu druhou je toto velice důležitým a smysluplným institutem. Disentující soudci a soudkyně tím naznačí, že řešená právní otázka není jednoznačně zodpověditelná, uvedou důvody, které mohou vést k jinému rozhodnutí.

Tyto důvody pak mohou zohlednit i následující interpreti a orgány autoritativně aplikující právo a po zvážení důvodů uvedených v rozhodnutí a důvodů uvedených v odlišném stanovisku či odlišných stanoviscích mohou dospět k tomu, že právě důvody uvedené v odlišných stanoviscích považují za lepší. Pak mohou rozhodnout v souladu s nimi, a to na základě toho, že jim takové rozhodnutí bude připadat více ospravedlněné. Disentující soudci tak hrají v takovém případě roli těch, kteří zpochybňují něčí tvrzení, v tomto případě rozhodnutí a odůvodnění jejich kolegů, neboť se jim zdá, že nepodali dostatečně silné argumenty.⁹³

Toto oprávnění, tedy možnost vyjádřit své odlišné stanovisko tak, aby bylo i veřejně dostupné, mají, jak jsme uvedli, soudci Ústavního soudu. Pro úplnost můžeme doplnit, že v některých věcech mají toto oprávnění i soudci Nejvyššího správního soudu, a to na základě § 55a zákona č. 150/2002 Sb., zákona soudní řád správní, kde se uvádí, že „*člen senátu Nejvyššího správního soudu ve složení podle § 16 odst. 2 písm. a) a odst. 3, který s rozhodnutím senátu nebo s jeho odůvodněním nesouhlasí, má právo, aby jeho odlišné stanovisko bylo uvedeno v protokolu o hlasování a aby byly důvody jeho nesouhlasu připojeny k vyhotovení písemného rozhodnutí s uvedením jeho jména*“. Nebo Nejvyššího soudu v případě, že soudce Nejvyššího soudu nesouhlasí s právním názorem vyjádřeným v návrhu stanoviska pléna Nejvyššího soudu.⁹⁴

Závěr

V tomto textu jsme se zaměřili na problematiku morálních intuic v právu. Nejprve jsme se věnovali samotné otázce toho, proč by měly morální intuice právníky, právní teoretiky a právní filosofy vůbec zajímat. Upozornili jsme na to, že otázka morálního uvažování se zdá být relevantní, ať už jsme zastánci pozitivismu, či anti-pozitivismu. Zástupci těchto myšlenkových táborů totiž připouštějí, že v rámci interpretace a aplikace práva hraje v některých případech svou roli i morální uvažování.

⁹³ Toto souvisí opět i s autoritou soudních rozhodnutí, kterou jsme diskutovali v podkapitole 4.1 tohoto textu.

⁹⁴ Čl. 35 bod 5) Jednacího řádu Nejvyššího soudu: „*Na žádost soudce Nejvyššího soudu, který se účastnil jednání kolegia nebo zasedání pléna a nesouhlasil se zaujatým stanoviskem nebo s jeho odůvodněním, se k protokolu o jednání kolegia nebo o zasedání pléna připojí podstatný obsah odlišného stanoviska (právního názoru) tohoto soudce s uvedením jeho jména a požádá-li o to, uveřejní se společně se stanoviskem ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. Žádost musí soudce vyjádřit ústně nebo písemně do hlasování kolegia nebo pléna. Písemné vyhotovení svého odlišného stanoviska (právního názoru) je povinen předložit do vyhlášení stanoviska kolegia nebo pléna.*“

V tomto případě je to obzvláště zajímavá situace, neboť jedním z úkolů Nejvyššího soudu je právě i sjednocování judikatury, tedy zabránění tomu, aby se interpretační a aplikační praxe u různých soudů rozcházely. My se však nedomníváme, že by to bylo na škodu, byť to může působit trochu paradoxně. Sjednocení judikatury zcela jistě prospěje právní jistotě, ta však není hodnotou jedinou, kterou by stálo za to v rámci práva a interpretační a aplikační praxe chránit. Oproti ní můžeme uvést například spravedlnost.

Dále jsme uvedli naši metodologickou pozici, tedy metodologický naturalismus spojený s realismem, kde jsme se snažili poukázat na to, že pokud chceme podat explikačně-analytickou teorii toho, co se při procesu interpretace a aplikace práva soudy děje, měli bychom brát v potaz i výsledky kognitivních věd. Díky spojení právní teorie, analytické filosofie a poznatků kognitivních věd jsme pak analyzovali a explikovali problematiku uvažování a zdůvodňování, a to za účelem zodpovězení námi kladené otázky.

Představili jsme dva hlavní přístupy k uvažování a zdůvodňování, a to individualistický a interakcionistický. Díky spojení s kognitivní vědou jsme mohli upozornit na to, že se přístup interakcionistický zdá býti tím příležitavějším. Rovněž jsme byli schopni poukázat na možná úskalí a problémy individuálního uvažování a zdůvodňování, tedy toho, když člověk uvažuje sám. Interakcionistický přístup jsme pak spojili s filosofií Roberta B. Brandoma a jeho hrou na ptaní se a udávání důvodů. Poukázali jsme na to, že pokud něco tvrdíme, zavazujeme se tím k tomu, že bude-li tvrzení zpochybněno, budeme je schopni odůvodnit, tedy ospravedlnit. To se nám nemusí vždy podařit, ale vždy bychom na to měli být připraveni.

Následně jsme tyto naše poznatky spojili s problematikou ryze právní. Perspektivou filosofie Roberta B. Brandoma (potažmo Wilfrida Sellarse a Ludwiga Wittgensteina) jsme diskutovali problematiku odůvodnění soudních rozhodnutí, s tím spojenou problematiku zásady volného hodnocení důkazů a rovněž jsme se zaměřili na problematiku rozhodování složitých případů, kde jsme v návaznosti na dříve uvedené poukázali na to, že by tyto měly být rozhodovány vždy více soudci či soudkyněmi, kteří navíc mají na některé otázky trochu odlišný názor. Tímto způsobem by mělo být zabezpečeno to, že bude pečlivě hrána hra na ptaní se a udávání důvodů.

Moral Reasoning (and Moral Intuition) in Judicial Decision-making: Is it possible to arrive at a Rational Decision?

Linda Tvrdíková (<https://orcid.org/0000-0002-9115-1052>)

Abstract: Legal theorists or philosophers have noted that if we are talking about the interpretation and application of law, then moral reasoning also plays a role, often a significant one. For example, Pierluigi Chiassoni openly admits that in some cases it depends on the evaluation of the judge as a person which of the possible interpretations he chooses. As we know, there are several methods of interpretation, on the basis of which the interpreter may reach different conclusions in some cases. In such a case, the judge's moral evaluation sometimes plays a crucial role. This fact may lead us to the fact that we should also deal with the issue of moral reasoning and justification when discussing the interpretation and application of law. After briefly outlining why the question of moral intuitions is relevant in law, the question of whether we (or rather judges) can reach a rational decision in these cases despite this will be explored, where we will seek to show that this is possible. Although it may not seem so at first glance. To answer this question we will use analytic philosophy, in particular the philosophy of Ludwig Wittgenstein, Wilfrid Sellars and Robert B. Brandom, which we will support with the findings of cognitive science. We conclude with the implications of our investigation for law. We will see that it is very important that decisions be properly reasoned and that complex cases be decided by multiple judges who have different views on some issues, and we will also indicate why dissenting opinions are important and useful.

Keywords: analytic philosophy, moral intuitions, space of reasons, rational decision, cognitive science